

sin descartar las nuevas oportunidades locacionales de Europa del Este.

El resultado final, al margen del ámbito de análisis difícilmente extrapolable, es un buen ejercicio de geografía industrial sobre el impacto territorial de las decisiones económicas, tanto a nivel global como sectorial, así como una profunda reflexión geográfica sobre el esfuerzo social que representa reestructurar el tejido industrial en crisis. Tanto la bibliografía, el índice de autores como el soporte gráfico són correctos y ajustados a los diferents apartados.

Xavier Paunero i Amigó
Departament de Geografia
Universitat de Girona

Audigier, F.; Bailly, A.; Besana, E.; Clary, M, et al. (1991), *Enseigner la géographie en Europe*, Anthropos/Gip Reclus. París.

L'obra que es presenta és el recull d'una bona part de les comunicacions presentades a la III Universitat d'Estiu de Chamonix (setembre de 1990), organitzada per un grup de geògrafs aplegats sota el col·lectiu Cham's (Chamonix-Serignan). Aquest col·lectiu està integrat per noms prou ben coneguts entre nosaltres i que han manifestat molt sovint la seva preocupació per l'ensenyament de la geografia: Y. André, A. Bailly, M. Clary, B. Debarbieux, B. Ducret, R. Ferras i J.P. Guérin.

El llibre està estructurat en tres parts, la primera en què s'aborden les qüestions epistemològiques, la segona dedicada a programes escolars i ideologies, i la tercera on es reuneixen diverses aportacions sobre l'ensenyament de la geografia a diferents països europeus. Com és d'esperar, les contribucions principals es troben en la primera part, on se situen els articles de fons que centraren el debat i els objectius del tema proposat.

L'objectiu del recull de treballs, que era el del col·loqui que li dona origen, està clara-

ment explicitat en l'article que obre la primera part: «Enseigner l'Europe», escrit per J.P. Guérin i que és, potser, el més interessant i suggerent de tota l'obra. Segons l'autor, els canvis que s'estan produint a Europa, especialment en l'esfera geopolítica, sembla que haurien de ser el punt de partença per una nova manera d'ensenyar la geografia, és a dir, una bona excusa per assumir noves representacions de la nostra idea sobre Europa, encara que tenint clar que ensenyar Europa és «vehicular un conjunt de certituds que formen una ideologia» i, per tant, «és necessari utilitzar les noves representacions per intentar fer una mirada crítica a les nostres pràctiques, reflexionar sobre els nostres objectius finals i, potser, dibuixar una reflexió prospectiva sobre noves maneres de fer».

El tema de l'ensenyament de la realitat europea planteja, alhora, la qüestió dels espais tancats, o sigui, el de la geografia regional, model que s'ha seguit d'una manera aclaparadora als manuals i programes francesos. Guérin enceta el tema de com cal ensenyar Europa, a partir d'una reflexió sobre la finalitat de les geografies regionals.

Per Guérin cal ensenyar Europa com a organització espacial, malgrat la imprecisió dels seus límits, però sempre com un espai produït per la història, l'economia, la cultura i els trets físics. Però al final del seu discurs entra en la qüestió ideològica de fons, tot afirmant que cal ser conscients que en aquest «ensenyar Europa» el professorat assumeix, de bon o mal grat, unes finalitats que no són sempre gaire clares. Què és Europa? Quina Europa? La unió europea té com a finalitat la creació d'una gran potència capaç de rivalitzar amb altres potències? No estarem reproduint un ensenyament geogràfic al servei d'una Europa-potència que recorda extraordinàriament i amb una certa nostàlgia una geografia al servei de l'estat-nació?

A la segona part del seu article fa propostes de cara a la docència amb alumnes de l'escola secundària tot remarcant la dificultat de trac-

tar el tema d'Europa a través de descripcions de fenòmens específics i la necessitat d'enfocar-lo en el que anomena «posició de recerca», és a dir, partir dels problemes de l'actualitat o de les preconcepcions dels alumnes per passar a la formulació d'un ordre i jerarquització de qüestions sobre un tema escollit.

La resta d'articles d'aquesta primera part incideixen en aspectes de caire més didàctic, com el de F. Audigier, que fa un disseny d'alguns problemes que poden afectar l'aprenentatge d'Europa, com són el retorn a nocions i conceptes més lligats a la simple descripció i memorització que al raonament, a les relacions entre particular i general, tot privilegiant el mètode inductiu de manera gairebé exclusiva, i una preeminència de les descripcions. B. Huber (*Didactique de la géographie et enseignement primaire. Analyse ou synthèse?*) fa una curiosa reflexió a través de l'anàlisi dels conceptes «mètode», «mètode analític» i «mètode sintètic» que tanta polarització han suscitat, i la diversa interpretació que es fa del seu significat en tots els debats sobre ensenyament i didàctica de la geografia, tot fent la comparació amb textos del segle XIX, on aquesta mateixa confusió ja es fa palesa.

La segona part està dedicada a l'anàlisi dels nous programes de geografia i instrucció cívica de l'ensenyament secundari francès (R. Knafou; M. Clary i R. Ferras; M.C. Guérin) i a una anàlisi del tractament del tema a través dels programes de secundària (B. Ducret).

Finalment, la darrera part està dedicada a les aportacions estrangeres de la Universitat

d'Estiu, en la qual s'explica la situació de l'ensenyament de la geografia en alguns països europeus. La Gran Bretanya hi fou representada, una vegada més, pel professor N. Graves, que fa un repàs al National Curriculum, i la seva relació amb l'orientació ideològica del partit en el govern; hi ha també altres experiències, com la de l'ensenyament de la geografia a l'escola secundària del cantó suís del Ticino (E. Besana), Portugal (S. Claudino) i Espanya (A. Zárate Martín).

La cloenda del llibre són les conclusions del mateix col·loqui, i està feta per A. Bailly i B. Debarbieux amb un títol tan suggerent com «Els programes de geografia a prova del pas del temps». Allí s'hi remarca com els geògrafs dubten encara entre localisme i mundialisme, entre nacionalisme i internacionalisme, entre funcionalisme i humanisme, entre inducció i deducció, entre *savoir savant* i *savoir quotidien*, i com és encara lluny de ser unànime la lliçó de Réclus quan deia, el 1876, a la introducció de la *Geographie Universelle* que la geografia ha de «pénétrer les mystères du monde et de présenter les lois auxquelles obéissent les phénomènes terrestres». Els autors es pregunten en acabar i a la vista del ferotge conservadurisme d'uns programes que només reflecteixen el de la societat, quants programes i quants debats caldran encara per veure la geografia sortir, de veritat, del segle XIX.

Maria Villanueva Margalef
 Departament de Geografia
 Facultat d'Educació (UAB)